

DE TIJDLOZE PIJLERS VAN FASCISME

Het woord 'fascisme' roept vaak beelden op van uniformen, vlaggen en marcherende menigten.

Naast deze uiterlijke kenmerken komt het fascisme ook in allerlei andere, subtielere gedaanten terug. Fascisme is een ideologie die zich telkens opnieuw aanpast aan de tijdgeest. Soms in luid en zichtbaar protest, maar vaak in kleine, ogenschijnlijk onschuldige uitingen.



Fascisme is een manier van denken en handelen, een ideologie, die massaliteit, menselijke ongelijkheid, absoluut leiderschap, streven naar macht, nationalisme en geweld verheerlijkt.

In de samenleving, en daarmee ook in het klaslokaal, zien we steeds vaker fascistische mechanismen terug in hedendaagse populaire opvattingen. Vaak als gevolg van culturele invloeden, algoritmes op social media en de behoefte aan houvast in een onzekere wereld. Maar over welke mechanismen van fascisme hebben we het dan? Hoe zien we ze in het klaslokaal terug? En hoe kun je met leerlingen en studenten met dit thema aan de slag?

De tien pijlers van het fascisme

Politiek filosoof Jason Stanley beschrijft in zijn boek *How Fascism Works* tien pijlers die samen een fascistisch draaiboek vormen.

Het zijn instrumenten die afzonderlijk ook in andere politieke stromingen kunnen worden ingezet, maar alleen in het fascisme altijd gezamenlijk aanwezig zijn.

1 Mythisch verleden en glorieuze toekomst

Fascisten grijpen terug op een vaag, geïdealiseerd verleden om hun visie voor de toekomst te verantwoorden. De droom van een toekomst 'waarin het weer net zo wordt als vroeger' moet emoties in de samenleving oproepen om een mythe werkelijkheid te maken. Vandaag de dag zien we dit bijvoorbeeld terug in de favoriete slogan van Donald Trump: *Make America Great Again*.

2 Propaganda en vijandbeelden

Fascisten maken gebruik van propaganda om een massa in beweging te krijgen en verdeeldheid te zaaien. Binnen- en buitenlandse 'vijanden' worden verantwoordelijk gehouden voor het verval van de natie, waarbij altijd gewezen wordt naar relatief kwetsbare minderheidsgroepen. Denk aan de antisemitische karikaturen in het nazi-tijdschrift *Der Stürmer* of de Italiaanse fascistische propaganda die socialisten en migranten als 'verraders van het vaderland' afschilderde.

3 Aanval op onafhankelijke denkers

Journalisten, kunstenaars en academici die het fascistisch gedachtegoed geen aandacht geven of het weerspreken, worden afgeschilderd als onderdeel van een complot. Er worden eigen kanalen gecreëerd om propaganda te verspreiden. Zodra het mogelijk is, zal de fascist onafhankelijke media beperken, en onderwijs en culturele instellingen 'zuiveren'. Zo worden in Polen en Hongarije kritische media onder staatstoezicht geplaatst, en wordt in de VS de subsidie van 'woke' onderwijsinstellingen ingetrokken.

4 Grote leugens

Er worden beweringen gedaan die zo grotesk zijn, dat mensen aannemen dat er wel iets van waar moet zijn. Denk aan Hitlers verzinsel van een internationaal Joods complot, maar ook aan hedendaagse complotten waarin verwezen wordt naar 'omvolking' of de vermeende 'klimaatmafia'.

5 Nieuwe maatschappelijke rangorde

Mensen worden vervolgd om wie ze zijn, niet om wat ze doen. Een roep om gelijke rechten en gelijkwaardigheid wordt verdacht gemaakt. Er ontstaat een rangorde die draait om wie menswaardig is en wie niet, die door aanhangers in stand wordt gehouden. Zo verspreidden nazi's het gedachtegoed dat alleen mensen van 'zuiver Arisch bloed' tot de natie behoorden, en werd in de VS de *Civil Rights Movement* als 'onpatriottisch' bestempeld.

6 Slachtofferrol voor 'eigen' groep

Iedere fascist beweert dat 'hun' groep slachtoffer zou zijn van een complot. Bijvoorbeeld het 'eigen volk' dat door vreemden wordt verdrongen of mensen uit de elite die een samenleving omver zouden willen werpen. Zodra de 'daders' als reële bedreiging voor de nationale veiligheid worden beschouwd, worden (vaak gewelddadige) middelen in staat gesteld om hen te vervolgen. Zo geloven vele Amerikanen in het complot van een 'Deep State'.

7 Genderdiversiteit als bedreiging

De man is het natuurlijke hoofd van het gezin, en dat moet zo blijven volgens fascisten. Wanneer traditionele mannelijke rollen onder druk staan, wordt hier een schuldige voor aangewezen. Vrouwen worden aangemoedigd om meer kinderen te krijgen en zo 'de eigen groep' te versterken. Zo beperkte de Italiaanse premier Giorgia Meloni adoptie door homoparen, en wordt in de VS genderzorg beknot.

8 Hardwerkende burgers tegenover profiteurs

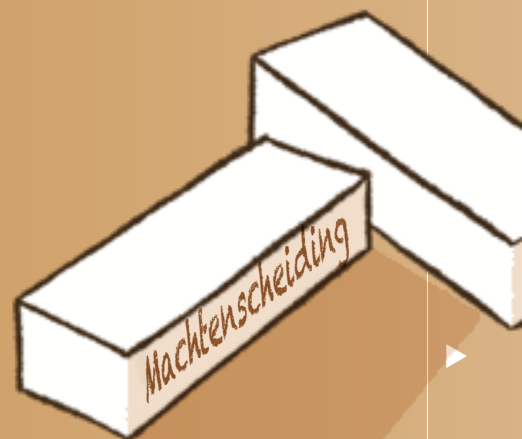
Tegenstanders zijn inferieur aan de 'hardwerkende burger', en verdienen geen volwaardige plaats in de samenleving. Intellectuelen, bepaalde ambtenaren of mensen met een uitkering worden als overbodig gezien door fascisten. Er wordt bijvoorbeeld geprotesteerd tegen asielzoekers die 'luxe opvang' zouden hebben, of 'uitkeringstrekkers' die 'profiteren' van 'ons' belastinggeld.

9 Stad tegenover platteland

De eerlijke, hardwerkende, traditionele man is te vinden op het platteland, en de linkse, luie mens met boosaardige ideeën over gender en inclusie in de stad. Volgens fascisten moet de samenleving van laatstgenoemde ontdaan worden, en er moet meer macht richting 'de gewone boer'.

10 Rechtsstaat als wapen

De fascistische leider plaatst zichzelf boven de wet. Aanhangers worden beloond met straffeloosheid, terwijl tegenstanders zonder eerlijk proces worden vervolgd. De democratie wordt door de minachting van de rechtspraak niet zozeer afgeschaft, maar wel uitgehouden. Zo kunnen stappen richting de absolute macht worden gezet.





HEDENDAAGS FASCISME

Deze pijlers van fascisme zien we dus ook in de hedendaagse samenleving terug. Ook door jongeren worden fascistische woorden, denkbeelden en ideeën overgenomen en veelvuldig aangehangen en gedeeld. Denk aan minderheden die structureel verdacht worden gemaakt (moslims, vluchtelingen, transpersonen), het verlangen naar een leider die 'niet buigt voor woke', wantrouwen richting de wetenschap en politiek, en de populariteit van de manosphere: online gemeenschappen en influencers die zich richten op mannelijkheid, traditionele genderrollen en antifeminisme.

Moderne versies van fascistische mechanismen kunnen zich stapsgewijs ontfouwen omdat vertegenwoordigers ervan steeds vaker als 'gewone' politieke spelers worden behandeld. Vaak vanuit een afkeer tegen andere politieke tegenstanders, of als een manier om te kunnen regeren. Deze normalisering heeft als gevolg dat radicalere partijen steeds meer invloed krijgen. Zo hebben in zeven Europese landen radicaal-rechtse partijen regeringsmacht en bezetten zij in het Europees Parlement ruim een kwart van de zetels.

In de context van een onzekere wereld – van klimaatverandering, woningnood, dreigende oorlog, veranderende genderrollen – kan autoritair denken voor jongeren als een oplossing voelen. Fascisme biedt immers schijnzekerheid: een duidelijke vijand, een schuldige, en een sterke leider met een oplossing. Algoritmes op sociale media versterken dit mechanisme. Veelvuldig komen jongeren in online fuiken terecht van nationalisme, wij-zij-denken en wantrouwen richting instituties. Met zogenaamde 'echokamers' als resultaat: eigen ideeën worden bevestigd doordat men zich enkel omringt door mensen en media die op dezelfde manier denken.

FASCIEME BIEDT **SCHIJNZEKERHEID**: EEN DUIDELIJKE **VIJAND**, EEN **SCHULDIGE**, EN EEN **STERKE LEIDER** MET EEN OPLOSSING

IN DE KLAS

In het klaslokaal zie je dagelijks welke woorden jongeren herhalen, welke filmpjes ze kijken, welke influencers ze volgen en welke populistische en extremistische denkbeelden door algoritmes genormaliseerd worden. Dit kan de vraag oproepen of elke schokkende uitspraak een signaal van fascisme is, waar je wel en niet moet ingrijpen, en of het probleem juist niet gevoed wordt wanneer je er te veel aandacht aan geeft.

Het is belangrijk om fascistische mechanismen te herkennen en leerlingen en studenten hier ook kritisch naar te laten kijken. Denk hierbij wel aan het volgende:

SCHEID OPVATTING EN PERSOON

Benoem gedrag of uitspraken zonder de leerling of student te veroordelen, en bied hun een helpende hand om te onderzoeken waar de opvatting vandaan komt en wat het betekent.

HERKEN DE BEHOEFTE ACHTER DE UITSPRAAK

Veel extreme standpunten komen voort uit een behoefte aan erkenning of controle. Doorvragen helpt daarom vaak beter dan corrigeren. Vraag wat de leerling of student precies bedoelt met de uitspraak en wat de mogelijke gevolgen ervan kunnen zijn.

WEES HELDER OVER GRENZEN

Benoem het duidelijk wanneer een norm overtreden wordt. Denk aan Holocaustontkenning, racistische uitspraken of antisemitisme.

WERKVORMEN

Casussen uit de jaren dertig en veertig of uit andere fascistische regimes kunnen heel behulpzaam zijn om hedendaagse kenmerken van fascisme met leerlingen en studenten te doorgronden. Zo krijgen ze het begrip helder en leren ze het verschil tussen historische en moderne vormen. Ook kan je helpen bij het leren onderscheid maken tussen feiten, meningen en manipulatie, en het begrijpen van de gevolgen van fascistisch beleid. Bekijk hieronder een aantal vormen waarin je dit als docent kunt doen.

- 1 Geef leerlingen of studenten een versimpelde lijst van de tien pijlers van fascisme. Verdeel de klas in groepjes, en geef elk van deze groepjes een kort historisch bronfragment (toespraak, affiche, krantenkop etc.) en een actueel fragment (bijv. een socialmediapost).

Laat de groepjes markeren welke kenmerken ze herkennen, en laat ze deze voorbeelden opschrijven. Zorg hierbij voor een mix van duidelijke en subtielere vormen van fascistisch gedachtegoed, om te laten zien dat deze niet altijd duidelijk zichtbaar zijn.

- 2 Toon twee korte fragmenten: een uit een historische propaganda-film en een uit een hedendaagse populistische politieke video. Denk aan een verkiezingscampagne of een podcast uit de manosphere. Laat leerlingen of studenten benoemen wat de overeenkomsten zijn tussen de video's. Welke van de tien fascistische pijlers zien ze erin terug?

- 3 Toon vijf socialmediaposts over (mogelijk) controversiële thema's. Laat leerlingen of studenten hier in groepjes naar kijken. Wat wordt er in de posts beweerd, en welke emotie wordt aangesproken? En zijn de uitspraken in de posts online te checken op betrouwbaarheid? ■



Meer lesinspiratie nodig?
Scan de QR-code!

